

ระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มกับการสั่งสมทุนการผลิต : การวิเคราะห์จากความแตกต่างของเกษตรกรในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี^{1/}

Farming system sustainability and capital accumulation : an interpretation of farmer differentiation in Saiyok District of Kanjnaburi Province

ABSTRACT:

From an economic and social point of view, it can be assumed that the possibility or not for farmers to accumulate productive capital (land, plantations, domestic animals, farm equipment, saving) on their Agricultural Production Systems (APS) decides their respective levels of sustainability.

For the past fourty years, a very important process of farm differentiation occurred across all provinces of the country. It is easier to observe and analyze it in "pioneer fronts" areas like the Maenam Kwae Noi valley in Kanjanaburi where such research work was carried out during 1991.

Base on the APS respective functioning patterns and history, a typology of the local farming systems is built and used to assess the socio-economic as well as agro-technical sustainability of each category of APS.

Base on such a comparative analysis of farmers situations, a hierarchy of appropriate key questions and topics for research and extension is also proposed in order to improve the sustainability of the majority of small-scale production units.

พัชรีย์ นฤทุม, นาย พันธุ์มนานิน, กิตติ สัมศิริวงษ์ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผ่องพรรณ ดริยมงคลกุล คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
นิตยา เงินประเสริฐศรี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Faculty of Social Science, Kasetsart University.

Guy Trebuil โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาาระบบเกษตรกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

The Development Oriented Research on Agrarian System Project, Kasetsart University.

บทคัดย่อ

เมื่อพิจารณาในเชิงเศรษฐสังคม อาจกล่าวได้ว่าโอกาสในการลงทุนในการผลิตของเกษตรกร (ที่ดิน ไร่ นา สวน สัตว์เลี้ยง เครื่องมือ สิ่งก่อสร้างในฟาร์ม และเงินออม) เป็นเครื่องชี้วัดระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรนั้น ๆ

ระยะ 40 ปีที่ผ่านมา มีปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ฟาร์มพัฒนาไปในระดับที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่พบทั่วประเทศ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะสังเกตได้ง่าย ในแหล่งที่เป็นเขตบุกเบิกดั้งเดิม บริเวณลุ่มน้ำควน้อยในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นเขตที่โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบเกษตรกรรม มก. (DORAS) ได้เลือกดำเนินการวิจัยตามนัยความคิดข้างต้น ในปี 2534

จากการวิเคราะห์ประวัติและกลไกของระบบการผลิตทางการเกษตรในท้องที่ที่ศึกษาทำให้สามารถจำแนกระบบการผลิตทางเกษตรเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภทเมื่อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระบบการผลิตทางเกษตรประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้สามารถประเมินระดับถาวรภาพของฟาร์มแต่ละประเภททั้งในเชิงเศรษฐสังคมและเชิงเทคนิคการผลิตได้และได้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยและส่งเสริมที่สอดคล้องกับปัญหาของแต่ละฟาร์มและเหมาะสมแก่กาลเวลาได้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ฟาร์มขนาดเล็กซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ของท้องที่ที่สามารถพัฒนาตัวเองให้อยู่ในระดับถาวรภาพได้

บทนำ

หากวิเคราะห์ประวัติการเกษตรในชุมชนใด จะพบว่าในระยะเริ่มต้นนั้น เกษตรกรจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ผ่านการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านนิเวศวิทยาเกษตร เศรษฐกิจสังคม และกรรมวิธีทางการเกษตรแล้วความแตกต่างของเกษตรกรในชุมชนจะยิ่งปรากฏชัด จนสามารถจำแนกเกษตรกรเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้โดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกร ปัจจัยส่งเสริมการผลิต ปัญหาอุปสรรคที่ระบบการผลิตนั้น ๆ เผชิญอยู่ และทางเลือกของเกษตรกร

โดยทั่วไปเกษตรกรย่อมเฝ้ามองทางเลือกที่ดีกว่า เพื่อดำรงความอยู่รอดของระบบการทำฟาร์มของตน แต่ด้วยขีดจำกัดด้านทรัพยากรทำให้เกษตรกร จำนวนไม่น้อยไม่อาจก้าวไปสู่ทางเลือกที่ต้องการได้ การส่งเสริมทรัพยากรหรือนัยหนึ่ง การลงทุนในการผลิตของเกษตรกร (ได้แก่ ที่ดิน ไร่ นา สวน สัตว์เลี้ยง เครื่องมือ สิ่งก่อสร้าง และเงินออม) จึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความอยู่รอดของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรนั้น

ดังนั้นนักวิจัยและนักส่งเสริมจึงควรทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ในเรื่องความแตกต่างของระบบการทำฟาร์มและสภาพของการลงทุนการผลิตในท้องที่หนึ่ง ๆ เพื่อจะประเมินได้ว่าระบบการทำฟาร์มประเภทต่าง ๆ นั้น จะมีถาวรภาพระดับใด และเพื่อเสนอแนวทางให้ความช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกรผู้ด้อยโอกาสให้อยู่รอดได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อประเมินระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มของเกษตรกร ในท้องที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจำแนกประเภทตามจุดมุ่งหมายในการทำฟาร์ม ผลิตรวม การลงทุนการผลิต ข้อจำกัดของระบบการทำฟาร์ม
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการวิจัยและส่งเสริมให้เกษตรกรในกลุ่มด้อยโอกาส มีโอกาสอยู่รอดได้มากขึ้น

วิธีการศึกษา

1. การวิเคราะห์สภาพท้องที่ บริเวณลุ่มแม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี มีลักษณะเด่นคือ เป็นเขต “บุกเบิก” มีประวัติการเกษตรซึ่งย้อนไปเพียงประมาณ 50 ปี การศึกษาความเปลี่ยนแปลงในท้องที่และปรากฏการณ์ในเรื่องความแตกต่างของเกษตรกรจึงทำได้อย่างชัดเจน

ผลการวิจัยในโครงการวิจัยขั้นต้นของ DORAS 2 โครงการแรก ได้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ในการทำ ความเข้าใจสภาพความแตกต่างทางเกษตรกรในปัจจุบัน ข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวจำแนกเป็น 2 ด้านใหญ่ คือ ด้านนิเวศวิทยาเกษตร และด้านประวัติระบบเกษตรกรรมซึ่งสรุปได้ดังนี้

- ด้านนิเวศวิทยาเกษตร (ศรีสองค์ และคณะ, 2535) มีข้อมูลแสดงปรากฏการณ์สำคัญด้านนิเวศวิทยาเกษตรที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำฟาร์ม ดังนี้

1. การเสื่อมโทรมที่ลดลงของป่าเบญจพรรณ โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการตัดไม้ทำลายป่า
2. การเปิดป่าใหม่ของเกษตรกร เพื่อปลูกพืชไร่ (โดยมากคือ ข้าวโพด-ฝ้าย) ต่อมา กลายเป็นพืชทำรายได้หลัก
3. การปลูกไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้ผล ทดแทนพืชไร่มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเริ่มจากการปลูกแซมในพืชไร่
4. การเริ่มปลูกพืชที่พึ่งพาแรงงานมาก ได้แก่ ผักต่าง ๆ และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

ผลการศึกษาประวัติระบบเกษตรกรรม (นิตยา และคณะ 2535) พบข้อมูลที่สอดคล้องกับทางด้านนิเวศวิทยา-เกษตร กล่าวคือ พบว่าในระยะประมาณ 50 ปี ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรม 3 ระยะเวลา กล่าวคือ ในช่วงแรก (พ.ศ.2488-2513) เป็นช่วงที่ระบบนิเวศวิทยาเกษตรค่อนข้างสมบูรณ์ ระบบเกษตรกรรมเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ โดยปลูกพืชผสมผสานเกษตรกรมีระบบการทำฟาร์มที่แตกต่างกันน้อย ในช่วงที่ 2 (พ.ศ.2513-2533) เป็นช่วง การเปลี่ยนแปลงสำคัญทางด้านนิเวศวิทยาเกษตรและด้านอื่น ระบบเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นระบบการปลูกพืชหลัก เพื่อทำรายได้ ได้แก่ ข้าวโพด-ฝ้ายมีการพึ่งพาเครื่องจักรกล บังคับการผลิตและผูกพันกับนายทุน ในช่วงที่ 3 (พ.ศ.2533-) เป็นช่วงระยะปรับเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นแนวโน้มทางเลือกใหม่ ๆ ในระบบการทำฟาร์ม ข้าวโพด-ฝ้าย มีความสำคัญลดลง เกษตรกรมีความแตกต่างกันมาก

ข้อมูลเบื้องต้นตามที่กล่าวโดยย่อนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ทำให้นักวิจัยเข้าใจภาพรวมของท้องที่ที่ศึกษา และความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลถึงสภาพการทำฟาร์มและความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันแล้ว ยังมีประโยชน์โดยตรง ในการเลือกเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนระบบการทำฟาร์มทุกประเภทในท้องที่

2. การเลือกเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างศึกษา ใช้แบบสอบถามโครงสร้าง (Structure Questionnaire) ซึ่งเป็นคำถามแบบเปิดและแบบปิดสั้น ๆ ให้เกษตรกรทุกคนใน ต. ท่าเสา ตอบ เพื่อนำมาใช้ในการคัดเลือกเกษตรกรแบบเจาะจง โดยกำหนดความแตกต่างของเกษตรกรในเรื่องต่อไปนี้ เชื้อชาติ ขนาดพื้นที่ การถือครองที่ดิน ระบบการผลิตทางการเกษตร การใช้เครื่องมือเครื่องจักร เป็นต้น โดยเลือกศึกษาจากเกษตรกร 27 ราย

3. การสร้างแนวทางสอบถาม (Guideline) แนวทางสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสำคัญ ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์และประเมินระดับถาวรภาพของเกษตรกรได้ ข้อมูลที่สอบถามนั้น ประกอบด้วย ลักษณะฟาร์ม จุดมุ่งหมายของการทำฟาร์มของเกษตรกร วิธีการผลิต การสั่งสมทุนการผลิต บัญชีที่เป็นข้อจำกัดและเอื้อต่อระบบการทำฟาร์มของเกษตรกร

ตารางที่ 1 รายละเอียดเกี่ยวกับเกษตรกรและขั้นตอนการสั่งสมทุนการผลิตของเกษตรกรที่ศึกษาเพื่อจัดจำแนกประเภทเกษตรกรใน ต.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

เลขที่ เกษตรกร	จำนวน ปีที่ อพยพ เข้ามา	เชื้อ ชาติ	การสั่งสมทุนการผลิต										ความสัมพันธ์ กับเจ้าแก้ว
			พื้นที่		การผลิตทางเกษตร				เครื่องมือและโรงเรือน			%	
			ขนาด (ไร่)	% เป็น เจ้าของ	% พืชไร่	% พืช แซม	% ไม้ ยืนต้น	จำนวน วัว	จำนวน การใช้	มูลค่า (1000Rn)	แรงงาน จ้าง		
1	12	ไทย	32	100	42	29	29	3	น้อย	10	0	น้อย	
2	29	ไทย	31	100	45	55	0	0	น้อย	10	10	มาก	
3	20	มอญ	10	0	100	0	0	0	น้อย	10	0	มาก	
4	5	ไทย	17	0	100	0	0	0	น้อย	10	0	ปานกลาง	
5	18	ไทย	81	0	64	17	19	0	ปานกลาง	250	50	น้อย	
6	9	ไทย	19	32	42	0	58	0	น้อย	10	0	น้อย	
7	7	ไทย	7	100	29	29	42	0	น้อย	2	0	มาก	
8	12	มอญ	40	0	62	38	0	0	น้อย	20	66	มาก	
9	32	ไทย	116	100	0	13	87	0	มาก	500	70	ไม่มี	
10	29	ไทย	27	46	100	0	0	0	น้อย	100	25	น้อย	
11	38	จีน	27	100	0	0	100	0	ไม่มี	100	85	ตัวเต่าแก้ว	
12	3	ไทย	27	0	38	36	26	1	น้อย	10	0	น้อย	
13	20	ไทย	14	0	71	0	29	30	ไม่มี	150	0	ไม่มี	
14	4	จีน	8	100	10	0	90	0	น้อย	10	0	ไม่มี	
15	42	ไทย	32	90	0	0	100	0	ปานกลาง	30	0	ไม่มี	
16	21	ไทย	54	90	65	0	35	0	ปานกลาง	80	3	ไม่มี	
17	8	ไทย	12	75	75	0	25	0	ไม่มี	10	0	มาก	
18	15	ไทย	58	100	52	15	33	0	ปานกลาง	20	30	ไม่มี	
19	7	ไทย	32	31	71	19	10	11	น้อย	60	42	มาก	
20	18	ไทย	22	0	2	14	84	0	น้อย	20	15	ไม่มี	
21	15	ไทย	23	100	9	26	65	0	น้อย	1	10	ไม่มี	
22	23	ไทย	52	25	38	7	55	0	ปานกลาง	60	20	น้อย	
23	20	ไทย	15	100	27	0	73	4	น้อย	20	0	ไม่มี	
24	19	ไทย	47	100	0	0	100	0	น้อย	20	38	ไม่มี	
25	23	ไทย	6	100	100	0	0	0	น้อย	10	0	น้อย	
26	20	มอญ	45	0	0	(40)	(60)	0	น้อย	5	(75)	มาก	
27	25	ไทย	9	100	3	52	45	0	น้อย	10	30	น้อย	

() มอญที่ทำงานในไร่ของนายทุน

() มอญที่ทำงานในไร่ของนายทุน

4. การสอบถามเกษตรกร นำแนวทางสอบถามไปสอบถามเกษตรกรที่คัดเลือกไว้รายละเอียด 2-3 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและถูกต้องเพียงพอที่จะวิเคราะห์ ระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มได้อย่างแม่นยำ

5. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลจากแนวทางสอบถามประกอบด้วยข้อมูลประวัติการเกษตรมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative analysis) โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ผลและวิจารณ์

1. ความสำคัญของระดับความแตกต่างระหว่างระบบการผลิตทางการเกษตร จากตารางที่ 2 พบว่าในพื้นที่ ต.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี มีความแตกต่างของระบบการผลิตทางการเกษตรค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ขนาดของที่ดินทำกิน การใช้แรงงานจ้าง และทุนในการผลิต ซึ่งความแตกต่างของการสั่งสมทุนการผลิตดังกล่าวนี้เป็นเครื่องชี้วัดระดับถาวรภาพของแต่ละระบบการผลิตทางการเกษตร

ตารางที่ 2 การกำหนดความแตกต่างของเกษตรกรในระหว่างระบบการผลิตทางการเกษตรต่างๆ ที่พบ

ปัจจัยในการผลิต	หน่วยวัด	ต่ำสุด	สูงสุด
ขนาดที่ดินทำกิน	ไร่	6	116
การใช้แรงงานจ้าง	ร้อยละ	0	85
ทุนในการผลิต	บาท	<0	500,000

2. การจำแนกประเภทระบบการทำฟาร์ม โดยอาศัยผลจากการวิเคราะห์และวินิจฉัยระดับความแตกต่างของลักษณะที่สำคัญและการสั่งสมทุนการผลิต นำความแตกต่างของแต่ละระบบการทำฟาร์มที่มีความเหมือนกันตามเกณฑ์การวิเคราะห์มาจัดแบ่งประเภทระบบการทำฟาร์มได้เป็น 4 ประเภท (ภาพที่ 1) คือ

2.1 ฟาร์มขนาดเล็กมาก และไม่สามารพพึ่งพาตนเองได้ (A) เป็นฟาร์มที่มีขนาดของที่ดินทำกินน้อยกว่า 6 ไร่ ต่อ 1 แรงงานครอบครัว ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงทำให้เกษตรกรไม่สามารถปลูกไม้ยืนต้นในที่ดินได้ ผลผลิตส่วนใหญ่ได้รับจากการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด-ฝ้าย สำหรับในฤดูแล้งบางกลุ่มทำงานจักสาน และบางกลุ่มหาผลผลิตจากป่าเพื่อขายและบริโภค เช่น หน่อไม้ และเห็ด เป็นต้น การใช้และสั่งสมเครื่องมือทางการเกษตรส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือขนาดเบา เช่น ถังพ่นยาแบบมือถือโยก

สำหรับวัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้ คือ การทำรายได้สูงสุดจากขนาดของพื้นที่ทำกิน ที่มีอยู่ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของฟาร์มประเภทนี้ คือ การไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนมอญที่หลบหนีกฎหมายเข้ามา จากประเทศพม่าสภาพชีวิตและเศรษฐกิจจึงขึ้นอยู่กับนายทุนในท้องถิ่นเพื่อหลบซ่อนและทำมาหากินโดยใช้พื้นที่ของนายทุนหรือเจ้าของที่ดิน และดูแลไม้ยืนต้นของนายทุนเป็นการตอบแทน จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทำให้ไม่มีถาวรภาพในการผลิตทางการเกษตรของฟาร์มประเภทนี้ และใน ต.ท่าเสา มีฟาร์มประเภทนี้ประมาณร้อยละ 54 ของทั้งหมด

2.2 ฟาร์มขนาดเล็กและพึ่งพาตนเองได้ (B) เป็นฟาร์มที่มีขนาดของที่ดินทำกินประมาณ 6-12 ไร่ ต่อ 1 แรงงานครอบครัว ฟาร์มประเภทนี้เป็นกลุ่มฟาร์มที่มีการผลิตหลากหลายและส่วนใหญ่ปลูกไม้ยืนต้นเป็นพืชหลักสำคัญ แต่ไม้ยืนต้นเหล่านั้น ส่วนใหญ่ยังไม่ให้ผลผลิตตอบแทน การใช้และสั่งสมเครื่องมือทางการเกษตรค่อนข้างน้อย และส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือขนาดเบา เช่น เครื่องคยหญ้า เป็นต้น

สำหรับวัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้คือ การหารายได้ประจำให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยไม่พึ่งพาแรงงานจากภายนอก เช่น การทำฟาร์มโดยใช้แรงงานในครอบครัวและพยายามทำผลผลิตทางการเกษตรให้สูง โดยมีการกระจายการผลิตมากกว่า 1 ชนิดนอกจากนี้บางครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวที่สามารถจะออกไปทำงานนอกบ้านได้ก็จะมีการส่งลูกหลานในครอบครัวไปทำงานในเมืองหรือทำงานตามรีสอร์ตในท้องถิ่น หรือทำงานรับจ้างทางเกษตรในท้องถิ่นเพื่อเป็นการหารายได้เพิ่มขึ้นให้กับครอบครัว ดังนั้นปัญหาและอุปสรรคสำคัญของฟาร์มประเภทนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของแรงงานในครอบครัวที่เป็นคนแก่ในบ้าน และขนาดของพื้นที่ดินทำกินมีจำกัด จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ทำให้ระดับถาวรภาพของฟาร์มประเภทนี้ค่อนข้างต่ำและส่วนใหญ่อาจจะอยู่ในระบบเกษตรกรรมได้อีกเพียงคนรุ่นเดียวเท่านั้นฟาร์มประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 30

2.3 ฟาร์มขนาดกลางและอยู่ในช่วงการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต (C) เป็นฟาร์มที่มีขนาดที่ดินทำกินประมาณ 12-20 ไร่ต่อ 1 แรงงานครอบครัว และส่วนใหญ่เป็นฟาร์มที่มีการสั่งสมทุนการผลิตเพิ่มโดยการปลูกไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้น การปลูกผักหรือปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นการใช้แรงงานแบบประณีต เพื่อนำแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวมาใช้ให้มีผลผลิตมากที่สุด นอกจากนั้นยังมีการปลูกพืชไร่ล้มลุกระหว่างแถวปลูกไม้ยืนต้นหรือในพื้นที่ที่มีสภาพดินและน้ำไม่เหมาะสมสำหรับการใช้ปลูกไม้ยืนต้น การสั่งสมเครื่องมือทางการเกษตรมีอยู่บ้าง เช่น เครื่องพ่นยาและเครื่องมือเบาต่าง ๆ

วัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้คือ ต้องการใช้แรงงานในครอบครัวให้มีผลผลิตมากที่สุดในการผลิตทางการเกษตรเพื่อให้ฟาร์มประเภทนี้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้แต่ละฟาร์มกำหนดกลยุทธ์เฉพาะของตนโดยปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทำให้สามารถแบ่งฟาร์มประเภทนี้ออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้อีก 3 ประเภทคือ

2.3.1 ฟาร์มที่ปลูกไม้ยืนต้นเป็นหลักโดยมีพืชผักเป็นรอง เป็นการใช้กลยุทธ์การปลูกพืชแบบผสมผสานในฟาร์ม เพื่อใช้แรงงานในครอบครัวให้เต็มที่ตลอดปี รายได้จากพืชผักเป็นทุนในการปลูกไม้ยืนต้นซึ่งเป็นวิธีการสั่งสมทุนการผลิตไว้ในอนาคต

2.3.2 ฟาร์มที่ปลูกพืชไร่ล้มลุกเพิ่มขึ้น โดยอาจจะปลูกเป็นพืชเดี่ยวหรือพืชผสมในพื้นที่ว่างเปล่า หรือระหว่างแถวไม้ยืนต้น เป็นกลยุทธ์ การเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานในครอบครัวอีกวิธีหนึ่ง

2.3.3 ฟาร์มที่ปลูกไม้ยืนต้นหลายชนิด เป็นกลยุทธ์ในการลดความเสี่ยงจากการปลูกไม้ยืนต้นชนิดเดียว ซึ่งอาจมีปัญหาด้านการตลาดในอนาคต โดยปลูกไม้ยืนต้นชนิดอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันยังมีการปลูกพืชไร่ล้มลุกเพื่ออาศัยผลผลิตเป็นรายได้ประจำวัน และเป็นการใช้แรงงานในครอบครัว ให้มีผลผลิตมากที่สุดด้วย

ปัญหาและอุปสรรคของฟาร์มประเภทนี้ส่วนใหญ่คือ มีแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอในบางช่วงที่มีความต้องการแรงงานสูง เช่นช่วงการเก็บเกี่ยว นอกจากนั้นยังมีปัญหาด้านการควบคุมน้ำ โดยเฉพาะในกลุ่ม 2.3.1 ซึ่งปลูกพืชผัก หรือหม่อนไหม มีความต้องการใช้น้ำในการผลิตดังกล่าวสูง แต่ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวไม่เป็นอุปสรรคต่อระดับถาวรภาพของฟาร์มประเภทนี้เนื่องจากฟาร์มประเภทนี้มีการสั่งสมทุนการผลิตทางการเกษตรที่เหมาะสมได้เพียงพอจึงมีระดับถาวรภาพค่อนข้างสูง ฟาร์มประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 14

ภาพที่ 1 การจำแนกประเภทฟาร์มเกษตรกร ตามระดับการสั่งสมทุนเพื่อการผลิตทางเกษตร : เครื่องชี้วัดภาวะภาพ

ประเภทฟาร์ม ลักษณะที่สำคัญและ ภาวสั่งสมทุนเกษตรผลิต	1. ฟาร์มขนาดเล็กล้มมากและ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ (A)	2. ฟาร์มขนาดเล็ก และพึ่งพาตนเอง (B)	3. ฟาร์มขนาดกลาง อยู่ในช่วงปรับเปลี่ยน ระบบการผลิต (C)	4. ฟาร์มขนาดใหญ่ระดับนายทุน (D)
วัตถุประสงค์ของเกษตรกร	ทำรายได้สูงสุดจากที่ทำกิน	รายได้ต่ำแต่สม่ำเสมอโดยไม่ พึ่งแรงงานภายนอก	แรงงานในครอบครัวมี ผลิตภาพมากที่สุด	ต้องการผลตอบแทนให้มากที่สุดจาก การลงทุน
การผลิตทางเกษตร	ไม่มีเมียนดินในฟาร์ม ผลิต ส่วนใหญ่มาจากพืชไร่ (ฝ้าย- ข้าวโพด) หน้าแล้งทำงาน อีกสถานหาอาหารจากป่า เช่น หน่อไม้และเห็ด	เป็นกลุ่มฟาร์มที่มีการผลิต หลากหลายและส่วนใหญ่มีไม่ ยี่ต้นเป็นพืชหลักแต่ยังไม่ให้ ผลผลิตตอบแทน	ปลูกไม้ยืนต้นที่สำคัญเพิ่มขึ้นโดยมีการ ปลูกผักหรือปลูกหน่อไม้ฝรั่ง เลี้ยง ใหม่เพื่อใช้แรงงานให้ผลิตภาพมาก ที่สุด นอกจากนี้เป็นการปลูกพืชไร่ ระหว่างต้นไม้ผลหรือในพื้นที่ดินไม่ดี	ปลูกไม้ผลเป็นหลัก องค์ประกอบรอง มาคือการทำกิจกรรมนอกฟาร์มโดย เฉพาะอย่างยิ่งการค้าขาย ปลูกพืช ไร่โดยมีลูกไร่เป็นเกษตรกร ที่อยู่ในฟาร์มประเภทที่ A และ B โดยใช้ที่ดินที่สะสมมาจากอดีต
เครื่องมือและเครื่องจักร	มีน้อยมากและส่วนใหญ่เป็น เครื่องมือขนาดเล็กเบา เช่น ถังพ่นยาแบบมือโยก	เครื่องจักรขนาดเบา เช่น เครื่องดายหญ้า รวมทั้ง เครื่องมือขนาดเล็กเบา	มีการสั่งสมเครื่องมืออยู่บ้าง เช่นเครื่องพ่นยาแบบมอเตอร์และ เครื่องมือขนาดเบา	เครื่องจักรขนาดใหญ่เช่นรถแทรก- เตอร์ รถบรรทุกเล็กรวมทั้งเครื่องมือ อื่น ๆ เช่นเครื่องกระเทาะข้าวโพด
อุปสรรคหรือปัญหาสำคัญ	ไม่มีความมั่นใจในสภาพการ ถือครองที่ดิน ส่วนใหญ่เป็นคน มอญที่ไม่สามารถถือครองที่ดิน ได้ สภาพชีวิต เศรษฐกิจจึง อยู่ในมือนายทุน	ขนาดของระบบการผลิตจำกัด แรงงานเป็นคนแก่	แรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอใน บางช่วงที่มีความต้องการแรงงาน สูง นอกจากนี้มีปัญหาด้านการ ควบคุมหนี้	ขาดแคลนแรงงานในครอบครัว ต้องใช้แรงงานจ้างสูง ส่วนใหญ่- จ้างแรงงานจากคนมอญ
ภาวะภาพในการผลิตทาง เกษตร	ไม่มี	ค่อนข้างต่ำอาจอยู่ได้เพียงคน รุ่นเดียว	มีโอกาสดีมาก	ยังน่าสงสัยเนื่องจากปัญหาอนาคตของ แรงงานมอญซึ่งผิดกฎหมาย
ความถี่โดยประมาณ (%)	54	30	14	2

2.4 ฟาร์มขนาดใหญ่ระดับนายทุน (D) เป็นฟาร์มที่มีขนาดที่ดินทำกินมากกว่า 20 ไร่ ต่อ 1 แรงงาน ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นฟาร์มระดับนายทุน ที่มีการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกไม้ยืนต้นโดยเฉพาะผลไม้ต่าง ๆ องค์กรประกอบรองลงมา คือการทำกิจกรรมนอกฟาร์ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายทั่วไป การขายวัสดุเกษตรและรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร สำหรับบางรายมีการปลูกพืชไร่ล้มลุก เช่นข้าวโพด-ฝ้าย ในที่ดิน ที่สั่งสมมาจากอดีต และมีเกษตรกรจากฟาร์มประเภทที่ A และที่ B เป็นลูกไร่ มีการใช้และสั่งสมเครื่องมือและโรงเรือนต่าง ๆ ค่อนข้างสูง เช่น มีรถแทรกเตอร์ รถบรรทุกขนาดเล็ก เครื่องกระเทาะข้าวโพด รวมทั้งโรงเรือนต่าง ๆ

วัตถุประสงค์เชิงเศรษฐกิจของฟาร์มประเภทนี้คือ ต้องการให้ได้กำไรมากที่สุด จากผลการลงทุน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของฟาร์มประเภทนี้คือ มีการใช้แรงงานจ้างสูง เนื่องจากแรงงานในครอบครัวมีไม่เพียงพอ แรงงานส่วนใหญ่ ได้จากแรงงานของคนมอญ จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทำให้**ระดับถาวรภาพของฟาร์มประเภทนี้ไม่แน่นอน** เนื่องจากมีความผูกพันกับแรงงานจ้างที่ผิดกฎหมาย ถ้าไม่สามารถแก้ปัญหาแรงงานมอญได้ จะต้องจ้างแรงงานคนไทย ซึ่งต้องจ่ายค่าจ้างสูงกว่ามาก และหาได้ยากในท้องถิ่น ฟาร์มประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 2 ของฟาร์มทั้งหมด

3. จากประเมินระดับถาวรภาพของระบบการทำฟาร์มทั้ง 4 ประเภท ได้ข้อสรุปสำคัญประเด็นหนึ่งว่า ระบบการทำฟาร์ม B และ D ไม่จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้อยู่รอด เนื่องจากฟาร์มประเภท B มีเฉพาะคนแก่อยู่ในฟาร์ม ส่วนคนหนุ่มสาวเลือกออกไปทำงานนอกฟาร์มสำหรับฟาร์มประเภท D นั้นสามารถช่วยตัวเองได้โดยไม่ต้องรับการช่วยเหลือ ส่วนระบบการทำฟาร์มประเภท A เป็นประเภทที่ต้องได้รับความช่วยเหลือ โดยเร่งด่วนเพื่อให้อยู่รอดได้ และฟาร์มประเภท C ควรได้รับการส่งเสริม ให้ไปสู่ทางเลือกใหม่ได้เร็วขึ้น นักวิจัยและส่งเสริมต้องหากกลยุทธ์ในการเร่งระดับการสั่งสมทุนการผลิต ของระบบการทำฟาร์มประเภท A และ C ให้เป็นไปได้เร็วขึ้นและในระดับที่มากพอที่จะช่วยให้เกษตรกร 2 กลุ่มนี้ อยู่รอด เพื่อปรับเปลี่ยนระบบการทำฟาร์มได้ง่ายขึ้น

ข้อเสนอแนะในขั้นต้น

1. ข้อเสนอสำหรับงานวิจัยทางด้านพืชไร่

งานวิจัยทางด้านพืชไร่ควรมุ่งพัฒนาคุณภาพเชิงเศรษฐกิจของฝ้ายขณะเดียวกันลดภาวะเสี่ยงในการผลิตและต้นทุนการผลิตโดยการศึกษาค้นคว้าพันธุ์ฝ้ายที่ต้านทานแมลงได้ดี และมีคุณภาพด้านการตลาด งานวิจัยดังกล่าวจะช่วยให้ระบบการปลูกข้าวโพด-ฝ้าย มีความคุ้มทุนและแข่งขันกับพืชอื่นได้

2. ข้อเสนอสำหรับงานทางด้านเศรษฐกิจสังคม

สถาบันที่เกี่ยวข้องทางด้านเศรษฐกิจควรเร่งหาแนวทางในการยกระดับสถานภาพทางสังคมของกลุ่มคนมอญอพยพ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในระบบการทำฟาร์มประเภท A เพื่อให้คนกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่พึ่งตนเองได้ หรือเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพให้กับฟาร์มประเภทอื่นโดยลดการใช้เทคนิควิธีปฏิบัติทางการเกษตรที่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศวิทยา

นอกจากนี้ความอยู่รอดของฟาร์มประเภท A ยังผูกพันกับระบบการถือครองที่ดิน จึงควรพิจารณา หาแนวทางการจัดระบบการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่เป็นธรรมและก่อประโยชน์สูงสุดต่อการเกษตร

3. ข้อเสนอสำหรับงานส่งเสริม

การส่งเสริมควรมุ่งไปในทางชักจูงให้เกษตรกรใช้วิธีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในระดับที่ปลอดภัยสำหรับสภาพแวดล้อม ตลอดจนวิธีการบำรุงรักษาดินสำหรับการเพาะปลูกให้คงความอุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้ การส่งเสริมการปลูกพืชที่ใช้แรงงานเต็มที่ เช่น หน่อไม้ฝรั่ง และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม อาจเหมาะสมในบางท้องที่มีแรงงาน และน้ำเพียงพอ

สรุป

ข้อมูลจากการจำแนกระบบการทำฟาร์ม ในการศึกษาครั้งนี้ บ่งชี้ว่า แนวโน้มการปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้ผลแทนที่การปลูกข้าวโพด-ฝ้าย นั้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามหาทางเลือกใหม่ เพื่อความอยู่รอดของเกษตรกร ในท้องที่อำเภอไทรโยค เป็นที่น่าเสียดายว่า กลุ่มเกษตรกรประเภท C และ D เท่านั้น ที่มีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่ทางเลือกใหม่ได้งานทำทายนักวิจัยและพัฒนาในกรณีเช่นนี้จึงอยู่ที่ว่าจะหากกลยุทธ์ใดที่จะช่วยเกษตรกร กลุ่มด้อยโอกาส (A และ B) ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ให้สามารถอยู่รอดได้

เอกสารอ้างอิง

1. นิตยา เงินประเสริฐศรี และคณะ 2535. การจำแนกระบบเกษตรกรรมจากประวัติการเกษตร : กรณีศึกษาในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปี 2535.
2. ศรีสอางค์ เก่าเจริญ และ คณะ 2535. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการจัดแบ่งเขตนิเวศวิทยาเกษตรเพื่อระบบการเกษตรแบบพึ่งตนเอง กรณีศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี เอกสารประกอบการสัมมนา ระบบการทำฟาร์มครั้งที่ 9 2535.
3. Guy TREBUIL 1988. Variables and Applications of the Concept of Agrarian System. In Prince of Songkhla University. Farming Systems Research and Development in Thailand : Illustrated Methodological Considerations and Advances. Hard Yai : the Thai-French Farming System Research Project.